

Ірина Чернишова

(Горлівка)

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПЕРСОНАЛЬНИХ МАРКЕРІВ ОЦІННОСТІ “СВОГО/ЧУЖОГО”
ПРОСТОРУ В АНГЛІЙСЬКОМУ ТЕКСТІ БІБЛІЇ**

У статті проаналізовано лексико-семантичні особливості позитивної та негативної оцінки світів першої, другої та третьої особи, визначено їх кількісну релевантність та співвіднесеність проблеми з функціонуванням категорії “свого/чужого” простору в англійському тексті Біблії.

Ключові слова: позитивна оцінка, негативна оцінка, дейксис.

The article focuses on lexico-semantic peculiarities of positive and negative evaluation of first, second and third person deixis and their reference to the category of “one’s own/alien” space in the English biblical text.

Key words: positive evaluation, negative evaluation, deixis.

Сучасні лінгвістичні теорії намагаються відповісти на питання: як людська свідомість пізнає світ крізь призму мови, як пізнання та відбиття світу впливають на життя і функціонування індивіда та соціуму, яким чином фундаментальні онтологічні категорії “час”, “простір”, “людина” усвідомлюються нею і проєціюються у її мові та мовленні.

Метою дослідження є виявлення лексико-семантичних особливостей персональних маркерів оцінності “свого/чужого” простору в англійському тексті Біблії, у зв’язку з чим убачається доцільним розв’язання таких завдань: аналіз категорій дейксису та оцінки, дослідження семантичних різновидів позитивної та негативної оцінки світів першої, другої та третьої особи, визначення їх кількісної релевантності та співвіднесення отриманих результатів з функціонуванням категорії “свого/чужого” в англійському тексті Біблії.

Дейксис витлумачується як категорія, за допомогою якої здійснюється вказівка на учасників акту комунікації, її місце та час. Дейктичні засоби визначають координати комунікативного акту, у ролі яких виступають мовець та слухач (“я” / “ми”, “ти” / “ви”), місце здійснення комунікації (“тут”) та її час (“зараз”), також імпліцитно здійснюється вказівка на особу або осіб, що не беруть участі в акті комунікації (“він”, “вона” / “вони”), місце, яке не є місцем комунікації (“там”), та час, що не є часом здійснення комунікації (“тоді”). Ю.Д. Апресян [1], В.В. Бурлакова [6], Г.А. Уфимцева [10] та ін. виділяють три основні типи дейксису: персональний (особовий), локальний (просторовий) та темпоральний (часовий). Відповідно, у персональному дейксисі досліджуються особові та присвійні займенники, що окреслюють кордони світів першої, другої та третьої особи.

Оцінка розглядається нами як мовна категорія, яка відображає суспільно-особисте уявлення про добро і лихо, про цінність, корисність об’єктів, предметів або явищ та відображає позитивне або негативне ставлення суб’єкта оцінки до її об’єкта. Відповідно до цього, головними елементами оцінної структури є суб’єкт оцінки, її об’єкт та характер ([2], [5], [7]).

Слід зазначити, що проблема оцінності дейктичних маркерів співвідноситься з категорією “свого/чужого”, лінгвістичні засади якої досліджуються такими лінгвістами, як Н.Д. Арутюнова [3], Е. Бенвеніст [4], А.Б. Пеньковский [9] та ін. На думку багатьох із них, протиставлення двох світів – “свого” та “чужого” – має множинну інтерпретацію і

реалізується в опозиціях типу “ми/вони”, “я/ти”, “позитивний/негативний”, “близький/далекий”, що зумовлює ставлення до “свого” як нормального, а “чужого” як аномального. У такий спосіб саме займенники та займенникові структури можуть служити знаками “свого” або “чужого” простору, набуваючи при цьому позитивного або негативного знаку оцінки.

Оцінка передає інформацію про характеристики об’єкта оцінки, його статус, стан або ставлення до нього інших людей. Це положення постає ключовим для встановлення лексико-семантичних особливостей персональних маркерів оцінності “свого/чужого” простору. У дослідженні застосовано методику ономаціологічного аналізу, що є тісно пов’язаною з теорією номінації та формуванням мовлення людини і виявляється у побудові ономаціологічних моделей. О.С. Кубрякова використовує поняття “ономаціологічний базис” та “ономаціологічна ознака” при аналізі семантики похідного слова і визначає ономаціологічний базис як детермінуючий компонент похідного слова, а ономаціологічну ознаку – як змінний компонент [8, с. 100]. У нашому випадку ономаціологічний підхід застосовується на рівні речення, причому ономаціологічним базисом слугує перша, друга або третя особа, а ономаціологічною ознакою – сама ознака, притаманна першій, другій або третій особі. Між базисом та ознакою встановлюється зв’язок, яким маніфестується значення позитивної або негативної оцінки. Природньо, що у цьому випадку ономаціологічною моделлю є категорія “свого/чужого”. Таким чином, у статті розглядаються ономаціологічні моделі з базисом, де незмінним постає значення першої, другої або третьої особи.

При позитивній оцінці світу першої особи для адресанта найважливішими постають експлікація своїх позитивних характеристик (чесності, доброти, милосердя тощо) (31%) та маніфестація свого позитивного статусу (сили, могутності, найвищого статусу Всевишнього) (27%). Позитивна оцінка світу першої особи з ономаціологічною ознакою позитивних почуттів та емоцій, викликаних об’єктом оцінки у її суб’єкта (23%) та позитивного стану об’єкта оцінки (19%) мають низьку частоту функціонування. Наприклад: *And we said unto him, We are true men; we are no spies* (Genesis 042: 031). Дейктичний маркер виражений особовим займенником *we*, а реалізація позитивної самооцінки здійснюється за рахунок використання прикметника на позначення позитивних моральних якостей *true* (loyal or faithful [11]). У другій частині складносурядного речення адресант заперечує свою приналежність до наглядачів (*spy* – a person who keeps watch on others secretly [11]), що має характер додаткового підтвердження його позитивної оцінки.

У тому випадку, коли світ першої особи оцінюється негативно, найчастіше вербалізації підлягає незадовільний стан адресанта та людей, що належать до його світу, “своїх” (59%). Інші різновиди ономаціологічної ознаки (негативні якості (28%), статус (10%), ставлення (3%)) характеризуються низькою частотою маніфестації, що свідчить про те, що адресант не оцінює “своїх” негативно за усіма параметрами, адже вони відносяться до його світу, як-от, наприклад: *And he said, I heard thy voice in the garden, and I was afraid, because I was naked; and I hid myself* (Genesis 003: 010). Негативна оцінка стану першої особи (дейктичний маркер *I*) актуалізується за допомогою прикметника на позначення незадовільного емоційного стану *afraid* (feeling fear or anxiety; frightened [11]), де підрядне речення (*because I was naked*) уможливорює вербалізацію підстави негативного емоційного стану.

При позитивній оцінці світу другої особи найважливішими постають експлікація позитивних характеристик другої особи (48%) та маніфестація свого позитивного ставлення до неї (20%). Позитивна оцінка світу другої особи з ономаціологічною ознакою позитивного статусу або положення об’єкта оцінки в ціннісній картині світу (16%) та позитивного стану (14%) є менш вживаними в англійському тексті Біблії. Наведемо приклад: *And he said unto him, Well, thou good servant: because thou hast been faithful in a very little, have thou authority over ten cities* (Luke 019: 017). Дейктичний маркер виражено

особовим займенником *thou*, а реалізація позитивної оцінки здійснюється за рахунок використання прикметників на позначення загальної оцінки добра *good* (possessing or displaying moral virtue, having the required qualities; of a high standard [11]) та чеснот *faithful* (remaining loyal and steadfast [11]). У головному реченні адресант вербалізує загальну позитивну оцінку другої особи, а у підрядному причини надається підстава позитивної оцінки адресата та повідомляється, що йому буде за його вірність: він буде правителем десяти міст.

Дослідження семантичних різновидів негативної оцінки світу другої особи дає змогу говорити про те, що найчастіше в англійському тексті Біблії вербалізації підлягають негативні якості адресата та людей, що належать до його світу (44%). Інші різновиди ономаціологічної ознаки (стан (23%), статус (6%), ставлення (27%)) є кількісно менш релевантними, що свідчить про те, що адресант частіше наголошує на помилках та негативно-оцінних вчинках адресата, аніж на інших аспектах його буття, і це уможливує формулювання висновку, що відповідність вчинків адресата морально-етичним нормам є для мовця важливішими за усі інші його характеристики. Наприклад: *And Moses said, Wherefore now do ye transgress the commandment of the LORD?* (Numbers 014: 041). Негативна оцінка адресата (дейктичний маркер *ye*) уможливується за допомогою дієслова на позначення негативно-оцінної дії *transgress* (go beyond the limits of (what is morally, socially, or legally acceptable) [11]): адресат порушує Божі заповіді, і це спричиняє його негативну оцінку з боку мовця.

При позитивній оцінці світу третьої особи для мовця найважливішими постають експлікація позитивних характеристик третьої особи (37%) та маніфестація свого позитивного ставлення до неї (31%): речення саме з цими ономаціологічними ознаками є кількісно найбільш релевантними у досліджуваному тексті. Менш вживаними є речення, у яких вербалізовано позитивний стан об'єкта оцінки (26%) та його позитивний статус (6%), як-от, наприклад: *O give thanks unto the LORD; for he is good: for his mercy endureth for ever* (Psalms 136: 001). Дейктичні маркери виражено особовими займенниками *he, his (mercy)*, а реалізація позитивної оцінки здійснюється за рахунок використання прикметника на позначення загальної оцінки добра *good* (possessing or displaying moral virtue, having the required qualities; of a high standard [11]) та іменника позитивних моральних якостей *mercy* (compassion or forgiveness shown towards someone whom it is within one's power to punish or harm [11]): мовець закликає дякувати Богові та пояснює це тим, що він є добрим, тобто позитивна оцінка тут застосовується відносно не якихось певних якостей, а є загальною характеристикою. Надалі адресант конкретизує позитивну оцінку третьої особи та стверджує про притаманність їй такої позитивної характеристики, як милосердя.

Дослідження семантичних різновидів негативної оцінки світу третьої особи свідчить про те, що найчастіше вербалізації підлягають негативні якості третьої особи та людей, що належать до її світу, "чужих" (45%). Інші різновиди ономаціологічної ознаки (негативний стан (33%), ставлення (23%), статус (3%)) характеризуються низькою частотою функціонування: це є свідченням того, що для мовця найважливішими параметрами, які зумовлюють негативну оцінку "чужих", є їх негативно-оцінні дії та якості, що не відповідають морально-етичним нормам. Наприклад: *They are corrupt, and speak wickedly concerning oppression: they speak loftily* (Psalms 073: 008). Негативну оцінку третьої особи (дейктичний маркер *they*) реалізовано за допомогою прикметника *corrupt* (having or showing a willingness to act dishonestly in return for money or personal gain [11]) на позначення меркантильності та жадоби до грошей і прислівників *wickedly* (*wicked* – evil or morally wrong [11]), *loftily* (*lofty* – haughty and aloof [11]), що маніфестують негативні особистісні характеристики. У такий спосіб мовець повідомляє про незадовільні якості третьої особи, тобто "чужих", що зумовлює їх негативну оцінку.

Таким чином, у досліджуваному тексті при позитивній оцінці світу першої особи, що використовується на позначення "своїх", усі різновиди є представленими досить рівномірно, при негативній оцінці превалює оцінка незадовільного стану першої особи;

при позитивній та негативній оцінці світів другої та третьої особи кількісно найбільш релевантною постає оцінка моральних якостей. Це уможлиблює висновок про те, що в англійському тексті Біблії у фокусі уваги постають моральні якості людей, на яких спрямована оцінка.

Як перспектива подальшого дослідження, убачається розгляд синтаксичних і комунікативно-прагматичних особливостей персональних маркерів оцінності “свого/чужого” простору для отримання більш вірогідних результатів та дослідження категорії “свого/чужого” у повнішому об’ємі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37–67.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова – М. : Наука, 1988. – 338 с.
3. Арутюнова Н. Д. Показатели чужой речи *де, дескать, мол*. К проблеме интерпретации речеповеденческих актов / Н. Д. Арутюнова // Язык о языке : сб. статей / под ред. Н.Д. Арутюновой. – М. : Языки рус. культуры, 2000. – С. 437–449.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; [пер. с франц. Ю. Н. Караулова и др.] / под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
5. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. Л. Бессонова. – К., 2003. – 40 с.
6. Бурлакова В. В. Дейксис / В. В. Бурлакова // Спорные вопросы английской грамматики. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – С. 74–88.
7. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
8. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
9. Пеньковский А. Б. О семантической категории “чуждости” в русском языке / А.Б. Пеньковский // Проблемы структурной лингвистики, 1985 – 1987 : сборник / отв. ред. В.П. Григорьев. – М. : Наука, 1989. – С. 54–82.
10. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1974. – 206 с.
11. Oxford Dictionary (En-En) (для ABBYY Lingvo x3) Oxford Dictionary of English, Revised Edition. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 355000 entries.